AUCHITHYAM
International Research Journal for Telugu Language & Literary Studies
ISSN: 2583-4797
UGC-CARE listed Journal
Publishing by: Dr. Rambhatla Parvatheeswara Sarma, Dr. RVRM Trust, 12-121/17, Flat No. 402, Satyanagar, Chinamusidiwada, Pendurthy, Visakhapatnam-531173. AP, India. +91 9247859580.

AUCHITHYAM UGC-CARE Listed Journal | Volume-5 | Issue-11 | October 2024 | ISSN: 2583-4797

Article Link: https://www.auchithyam.com/2024/oct_2024/full_papers/october24_05.php

DOI:

5.'కెలికే':'కందెలుగు'ప్రాంతంలోని జానపదకళారూపం

డా. ఎం. భైరప్ప
అసిస్టెంట్ ప్రొఫెసర్, కన్నడ శాఖ,
క్రీస్తు జయంతి కాలేజు అటానమస్, కె. నారాయణపుర, కొత్తనూర్ పోస్ట్,
బెంగళూరు, పిన్కోడ్-560 077, కర్ణాటక.
సెల్: +91 9741436723. Email: byravabodhi@gmail.com

సమర్పణ (D.O.S): 20.09.2024 ఎంపిక (D.O.A): 30.09.2024 ప్రచురణ (D.O.P): 01.10.2024

వ్యాససంగ్రహం:

"కెలీకే" అనేది కర్ణాటక, ఆంధ్రప్రదేశ్ సరిహద్దులో ఉన్న కోలార్-చిక్కబల్లాపూర్ జిల్లాలకు (కందెలుగు = కన్నడ+తెలుగు భాషా సామరస్య ప్రాంతం) ప్రత్యేకమైన కళాత్మక వ్యక్తీకరణ. ఇది ఒక జానపద నాటక కళారూపం; బయలు నాటకం. దీనికి సంబంధించిన పరిశోధనవ్యాసమిది. "కెలీకే"పై చాలా అధ్యయనాలు చేయలేదు. కేవలం మూడు అధ్యయనాలు మాత్రమే నిర్వహించబడ్డాయి; 1. గొప్ప కన్నడ పరిశోధకులైన ఎం. చిదానందమూర్తిగారు రచించిన పరిశోధనా వ్యాసాలు “"కెలీకే": పద నిష్పత్తి” మరియు ఎస్.ఎస్. హిరేమఠగారు రాసిన “కెలీకే” 2. పరిశోధకులు, కళాకారులైన డా. వేమగల్ నారాయణస్వామి రచించిన పరిశోధనా పుస్తకం “కెలీకే-సాంస్కృతిక అధ్యయనం”. ఈ రచనలు తదుపరి అధ్యయనాలకు అవసరమైన పునాదిని వేశాయని చెప్పవచ్చు. పల్లెటూరి నిరక్షరాస్యులైన కళాకారులు తమ పనిలో అలసట పోగొట్టుకోవడానికి, జీవిత స్ఫూర్తిని వెలిగించేందుకు కనుగొందిన కళాత్మక మార్గమే ఈ “కెలీకే”. తాము పుట్టినప్పటి నుంచి వింటూ వస్తున్న రామాయణ, మహాభారత కథలను తమ సుఖదుఃఖాల సమాహారంగా మలిచి కళాత్మకంగా రూపొందించిన నాటకీయ అభివ్యక్తి “కెలీకే”. వివిధ వర్గాలకు చెందిన నిరక్షరాస్యులు వర్ణ వివక్ష లేకుండా ఏకతాటిపై ఉండి, ప్రజలందరి జీవనయానం బాగుపడాలన్న ఆకాంక్షకు తలొగ్గని వారు లేరు. అందుకే రామాయణం, మహాభారతం వంటి భారతవిజ్ఞానవారసత్వానికి సంబంధించిన కళాఖండాలను స్థానికస్థాయిలో ప్రాచుర్యంలోకి తెచ్చిన కళామార్గం యావత్ భారతదేశ జ్ఞానమార్గం. భారతదేశ విజ్ఞాన-గంగానది గొప్ప ప్రయాణంకోసం వారి స్వంత దేశస్పర్శలో స్థానికజ్ఞాన-గంగాల "కెలీకే" గురించి కొత్తతరం తెలుసుకోవడం చాలా అవసరం. అటువంటి జానపదకళల స్వభావం, సామాజికప్రభావం, ఆకాంక్షలను క్షేత్రపర్యటనద్వారా విశ్లేషణాత్మకపద్ధతిలో ఈ పరిశోధనవ్యాసం రూపుదిద్దుకుంది.

Keywords: కందెలుగు, కెలీకే, భాషాసామరస్య, జానపద, కళారూపం, రామాయణ, మహాభారత, నిరక్షరాస్యులు, జ్ఞానమార్గం, 'పంచమవేదం, రంగశివ, ప్రజాదరణ, వీధి భాగవతము

1.ఉపోద్ఘాతం:

భారతీయ విజ్ఞానవారసత్వంలో 'పంచమవేదం'గా గుర్తింపు పొంది ప్రపంచఖ్యాతి గడించిన కళారూపం 'నాటకం'. **"అంగికం భువనం యస్య వాచికం సర్వవాఙ్మయం ఆహార్యం చంద్రతారాది తం నమం సాత్వికం శివం"**[1] అనే ప్రపంచ ప్రసిద్ధ శ్లోకం అందించిన 'రంగశివ' చిత్రం అద్భుతం. శివుడు తన శారీరక ప్రదర్శనలో ప్రపంచంలోని అన్ని హావభావాలను జీర్ణించుకున్నాడు. ఈ ప్రపంచంలోని అన్ని భాషా వైవిధ్యాలు అతని ప్రసంగానికి సరిపోతాయి. చంద్ర నక్షత్రాలను ఆసరాగా ఉపయోగించుకుంటాడు మరియు వీటన్నిటితో పాటు అంతర్గత అనుభవ సారాంశం అతనిలో పాతుకుపోయింది. అటువంటి శివునికి ఈ శ్లోకం నమస్కరిస్తుంది. మేధావి రంగస్థల ప్రతిభకు గల అర్హతలను ఎత్తిచూపుతూనే, ఈ శ్లోకం రంగమాధ్యమం ఎంత సార్వత్రికమైనదో, ఇక్కడ ఎలాంటి భౌతిక మరియు మౌఖిక ఆహార్య రకాలు సమావేశమైనవి అనేది కూడా తెలియజేస్తుంది.

భరతుని 'నాట్యశాస్త్రం'[2] మొదటి అధ్యాయంలో నాటకకళ మూలం ఈ విధంగా వివరించబడింది: 'త్రేతాయుగంలో, ప్రజలు వినోదం లేకుండా గడుపుతున్నప్పుడు, ఇంద్రుడు వంటి దేవతలు బ్రహ్మను సంప్రదించి, అందరికీ వినోదభరితంగా మరియు ప్రయోజనకరంగా ఉండే ఒక శాస్త్రం అందించమని అడిగారు. అప్పుడు బ్రహ్మ ఋగ్వేదం నుండి పాఠం, సామవేదం నుండి గానం, యజుర్వేదం నుండి అభినయం, అథర్వణవేదం నుండి రాసాదిలను ఎంచుకుని 'నాట్యవేదం' అనే ఈ 'పంచమవేదాన్ని' సృష్టించాడు. నైపుణ్యం, పరిజ్ఞానం ఉన్నవారు ఈ నృత్యాన్ని ప్రాచుర్యంలోకి తీసుకురావాలని అన్నారు. అలా తొలి నాటకం సిద్ధమైంది. ఈ నాటకాన్ని చూసేందుకు దేవతలు, దైత్యులు, వివిధ కులాలవారు అందరూ తరలివచ్చారు. అప్పుడు వస్తువు కారణంగా రెండు తరగతుల మధ్య వైరుధ్యం ఏర్పడుతుంది. అప్పుడు, బ్రహ్మ విశ్వకర్మతో నాట్యగృహాన్ని నిర్మించి, దాని లోపల భద్రంగా నాటకం ఆడమని చెప్పాడు, కథ ముఖ్యం కాదు; వినోదం ముఖ్యం. నాటకం కేవలం యుద్ధ కథ కాదు; ప్రపంచ చరిత్రకు సంబంధించిన ఏ కథనైనా తీసుకోవచ్చు. అలాంటి కళకు భంగం కలిగించని అతన్ని ఓదార్చాడు. ఈ ప్రాచీన నాటక కళ ప్రజాసామరస్యాన్ని, ప్రజా ప్రయోజనాలను కాంక్షిస్తూ నేటికీ కొనసాగడం భారతదేశ కళా వారసత్వానికి గర్వకారణం. పంచవేదంగా ప్రసిద్ధి చెందిన నాటకం నేటి వరకు భారతదేశంలోని వివిధ రాష్ట్రాల్లో వివిధ రూపాలు మరియు పేర్లతో భద్రపరచబడింది. అలాంటి అరుదైన రంగస్థల రూపం కన్నడలోని కోలార్-చిక్కబళ్లాపుర జిల్లాలో "కేల్కి/కెళికే"గా ఏర్పడింది. దీనికి సంబంధించి పనిచేసిన కొంతమంది విద్వాంసులు మరియు కళాకారులను ముఖాముఖి చర్చ చేయగా, 'కేల్కి/కెళికే' మూలం తెలుగునాడులోని చిత్తూరు జిల్లాలోని 'కుప్పం' అని తెలిసింది. కానీ ఇది కన్నడలోని కోలార్-చిక్కబల్లాపూర్ జిల్లాల్లో మాత్రమే విస్తారంగా పెరిగిందనేది నిర్వివాదాంశం.

2. 'కెళికే'పై పదార్థచర్చ:

భారతదేశంలో కళా తత్వశాస్త్రం లేదా కవిత్వతత్వశాస్త్రం నాటకం కళాత్మక అవగాహనతో ప్రారంభం అవుతుంది. మరోమాటలో చెప్పాలంటే, భారతీయ కళారూపానికి నాటకమే సాక్షి, ఇది కళారూపంగా,

తత్వశాస్త్రంగా కనిపిస్తుంది. ఏదో ఒకటి వస్తువుని ఎంచుకుని నాటకం వేసి ప్రజలను అలరించడమే ప్రధాన ఉద్దేశ్యం. వినోదం లేకుండా వేదాంతం బోధిస్తే సరిపోదు. నాటకం యొక్క ప్రాధాన్యత ఏకకాలంలో ప్రజలను అలరించడం మరియు ఉత్తేజపరచడం.

జానపద రంగస్థల వారసత్వం యొక్క “కెలిక/కెళీకే/కేల్కి” అటువంటి ప్రాధాన్యత శ్రామిక వర్గం మరియు నిరక్షరాస్యుల ప్రపంచం ద్వారా వెల్లడి చేయబడింది. వివిధ పండితుల పరిశోధన-ఆలోచనలో కనిపించే కెళీకే రూపం మరియు స్వభావం చాలా ప్రత్యేకమైనది.

> **"కెళీకే" అనేది ఊరేగింపులు, జాతరలు వంటి ప్రదేశాలలో పెద్ద సంఖ్యలో ప్రజలు గుమిగూడినప్పుడు చేసే ఆటలు, నృత్యాలు మరియు ప్రదర్శనలను సూచిస్తుంది. పండుగల సమయంలో భక్తులు భక్తితో నృత్యాలు చేయడం సర్వసాధారణం. (డా.ఎం.చిదానందమూర్తి)[3]**
>
> **"కెళీకే" అంటే ఆట, నాట్యం. దీనికీ అచ్చగన్నాడలో ఉన్న 'కెల్ (విను)' అనే ధాతువుకీ సంబంధం లేదు. ఇది కెలి (కేళిక) అనే సంస్కృత పదానికి సంబంధించినది. కేళిక అంటే ఆడటం, నాట్యం చేయడం. (డా.ఎం.చిదానందమూర్తి)[4]**

"కెళీకే" అంటే భజన?. (ప్రొ. టి.ఎస్. వెంకన్నయ్య)[5]

"కెళీకే" అంటే hearing, hearsay, asking = వినడం, వినడం, అడగడం మరియు 'కెలిసు' అనే పదానికి to cause, to listen, to cause, to be heard, to sound on, play on = కారణం, వినడం, కలిగించడం, వినడం, ధ్వని చేయడం, ఆడటం అని అర్థం. (రే. ఎఫ్. కిట్టెల్)[6]

"కెళీకే" అంటే ఒక నిర్దిష్ట ఆటను ఇష్టపడిన అభిమాని అదే ఆటను పునరావృతం చేయడానికి ఇచ్చిన ప్రత్యేక ఆహ్వానాన్ని "కెళీకే" అంటారు. (శివరామయ్య)[7]

"కెళీకే" అనేది ఒకటి కాదు, రెండు మూడు కళల సంగమం. (హెచ్. దేవీరప్ప)[8]

ఈ విధంగా, కన్నడ సాహిత్యంలో సామాన్యులకు "కెళీకే" అసాధారణ కళారూపం గురించి అనేకసూచనలున్నాయి.

3. "కెళీకే"పై కొన్ని సూచనలు:

జన్న రాసిన 'యశోధర చరితే'లో "కెళీకతో చూస్తున్నాను"[9] అనే వాక్యం ఉంది. దీన్ని ఒకే ఒక్క ప్రయోగంతో అర్థం చేసుకుంటే, అది కంటితో చూసే కళగా అర్థం చేసుకోవాలి. బసవాది వచనకారుల అనేక పద్యాలలో "కెళీకే" ప్రస్తావన ఉంది. 'బసవపురాణం'లోని 'కేళికే మహాదేవి'[10] పాట, నృత్యం, వాయిద్యాల దేశీయసంగీతబృందాన్ని నడిపించేది కావచ్చు. కనకదాసుల కీర్తనలలో ఒకదానిలో (... యుద్ధనాట్యం కెళీకమాడి...)[11] "కెళీకే" కళ గురించిన ప్రస్తావన ఉంది. కెళీక అనేది నాట్యంతో ముడిపడి ఉన్న పదమని దాసుల మాటలను బట్టి తెలుస్తుంది. 'పద్మరాజపురాణం'లో "యతిల తాళానికి తగ్గట్టుగా తాళ వాదుల కెళీక పడిపోకుండా"[12] అనే ప్రయోగం ఉంది. అంటే కొంత కథ, ఘట్టం, పాట లేదా పద్యం సంగీతానికి అనుగుణంగా

పాడటం మరియు నృత్యం చేయడం. మొత్తం మీద నృత్యం, సంగీతం, సాహిత్యం త్రిముఖ సంగమం. అలాగే, కెళీకే యక్షగానం వంటి కళ అయినప్పటికీ, అది యక్షగానానికి పూర్వగామి కావచ్చునని ఒక పరికల్పన ఉంది. ఏది ఏమైనప్పటికీ, కెళీకే యొక్క కళారూపం ఇతర రంగరూపాల నుండి విభిన్నంగా మరియు విశిష్టంగా ఉండటం మరియు దానిలో ఇతర బహుళ-కళలను సేకరించడం ద్వారా సామరస్యాన్ని సాధించడం చాలా ముఖ్యం. దక్షిణ కర్ణాటకలోని కందేలుగు ద్విభాషా సామరస్యం ఉన్న కోలార్ ప్రాంతంలో ఈ కళా సామరస్యం ద్వారా ప్రజల సామరస్యాన్ని మరియు జీవన అవగాహనను కల్పించడంలో 'కెళీకే' పాత్ర ముఖ్యమైనది.

4. ప్రజాదరణ పొందిన 'కెళీకే':

నేటికీ తెలుగునాట గ్రామాలలో ప్రదర్శించబడుతున్న నిజమైన జానపద నాటక(రూపక)కళలలో తెలుగు 'వీధి భాగవతం' (వీధిభాగోతం) 'జానపద నాటకం' అత్యంత ముఖ్యమైనది. విద్వాంసులు ఆర్.వి.ఎస్. సరిగ్గా గుర్తించినట్లుగా,

"వీధి భాగవతము ఆంధ్ర ప్రదేశ్ తీరప్రాంతాలలో నేటికీ సజీవంగా ఉన్న ఒక జానపద ప్రదర్శన కళ. వీధి భాగవతం ఆంధ్ర ప్రదేశ్‌లోని అన్ని ప్రాంతలలో యక్షగాన, చెంచునాటక మరియు బయలాటగా కొన్ని వైవిధ్యాలు మరియు ప్రాంతీయ వైవిధ్యాలతో ఉంది. కర్ణాటకలోని కందెలుగు ప్రాంత అయిన కోలార్-చిక్కబళ్లాపూర్ జిల్లాలో దీనిని 'కేల్కి' అని పిలుస్తారు."[13]

ఇక్కడ ప్రదర్శించబడే కేళికలు పూర్తిగా తెలుగులోనే ఉంటాయి. అరుదుగా, అక్కడక్కడ కొందరు వ్యక్తులు కన్నడలోకి అనువాదించి కేళికను ప్రదర్శిస్తారు. అలా కన్నడ కేళికపై తెలుగు 'వీధి భాగవత' ప్రభావం స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది.

"కర్ణాటకలోని ఒక విశిష్టమైన కందెలుగు ప్రాంతమ్ అనేక జానపద కళలకు నిలయం. ఇక్కడి ప్రజలు కన్నడ మరియు తెలుగు భాషలను అనర్గళంగా మాట్లాడతారు మరియు రెండు భాషలతో వారి భాషాపరమైన అనుబంధానికి ప్రసిద్ధి చెందారు. భాష మాత్రమే కాదు, సాంస్కృతికంగా కూడా ఇక్కడ పరస్పర సహకారం ఏర్పాటు చేయబడింది. ఆ రకమైన సాంస్కృతిక మార్పిడిలో, మనం ప్రధానంగా గమనించవలసినది 'కేళిక' యొక్క ప్రత్యేకమైన ప్రదర్శన కళ".[14]

కందెలుగు ప్రాంతంలోని కేళికపై క్షేత్రపర్యటన నిర్వహించినప్పుడు, ఒకటి కాదు, రెండు కాదు, వందలాది కేళికలు మనకు కనిపిస్తాయి. అలా దొరికే కేళికలు చూస్తే వారి 'అస్తిత్వం', 'గుర్తింపు'ల సాంస్కృతిక ఔన్నత్యం మనకు అర్థమవుతుంది. సమీక్షలో, కింది కేళికలను ప్రదర్శించే రికార్డులు కనుగొనబడతాయి:

- కాంభోజరాజు కథ
- దేశింగరాజు కథ
- బెంచులక్ష్మి
- నల్లతంగ
- బాలనాగమ్మ
- ముగ్గురు మరాటీలు

- సొసలు చిన్నమ్మ
- కర్ణార్జున యుద్ధం
- లవకుశ యుద్ధం
- బభ్రువాహన యుద్ధం
- అభిమన్యు పోరాటం
- అహిరావన్ మరియు మహిరావన్ యుద్ధం
- అదృష్టవంతులు
- సువర్ణాదేవి పరిణయ
- స్వాహాదేవి పరిణయ
- రతీ కల్యాణం
- రత్నావతి కల్యాణం
- గిరిజ కల్యాణం
- ద్రౌపదీ స్వయంవరం
- సీతా స్వయంవరం
- రుక్మిణీ కల్యాణం
- విరాట పర్వము
- గదా పర్వము
- శల్య పర్వము
- వికర్ణ సంధి
- కృష్ణ సంధి
- భీష్మ విజయం
- పాండవుల విజయం
- సీతా విజయ
- ఐరావతం
- బాణాసురుని కథ
- మైరావణ కథ
- కుమారరాముని కథ
- సారంగధర కథ
- ప్రహ్లాదుని చరిత్ర
- దైవ చరిత్ర

ఈ జాబితా ఇంకా పెరుగుతోంది. కానీ జనాదరణ పొందిన మరియు మళ్లీ మళ్లీ చేయబడిన కేళికలు మాత్రమే ఇక్కడ జాబితా చేయబడ్డాయి. రామాయణం-మహాభారతం వంటి ప్రబంధాలు భారతీయ జానపద సాహిత్యం మరియు దార్శనిక సంప్రదాయాలు బోధించిన జీవన సూత్రాలను జనంలోకి సృజించే పనిని సృజనాత్మకంగా చేశాయి. భారతదేశంలోనే కాదు ప్రపంచ వ్యాప్తంగా రామాయణ-మహాభారతాలు తెలియని వారు ఉండరంటే అతిశయోక్తి కాదు. గ్రామీణ భారతంలో ఇటువంటి పురాణప్రబంధాల నుండి ఎంపిక చేసిన ప్రసంగాలను, చరిత్రలో ప్రజలకోసం గొప్ప పనులు చేసిన దేశింగ రాజా, కాటమరాజలంటీ గొప్ప వ్యక్తుల

గురించి ప్రదర్శించే కళాత్మక బాధ్యతలో ఉద్భవించిన రంగస్థల వ్యక్తీకరణ ఈ 'కెళికే'. ఈ విధంగా గొప్ప వ్యక్తులను గొప్ప ప్రసంగాలను, గొప్పతత్వాలను తనలో విత్తుకుని, పెంచి, మరింత మెరుగులు దిద్ది, వ్యాపింపజేసిన 'కెళికే' కళారూపం ప్రజాదరణ పొందింది.

5. ముగింపు:

- 'కెళికే' కళారూపం బాల్యం నుండి నేటి వరకు 'ప్రశ్నలు' మనలాంటి యువతను ప్రభావితం చేస్తూనే ఉన్నాయి. గ్రామీణప్రాంతాల్లోని నిరక్షరాస్యులు లోకాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి మరియు భావవ్యక్తీకరణకు మౌఖిక మరియు శ్రవణ మాధ్యమంగా ఉపయోగించారు.
- అదే విధంగా నాటకం, కథలు, భజన వంటి బలమైన వినోద మాధ్యమాలు ఆధునిక ప్రసార మాధ్యమాల ప్రభావం లేకుండానే ఎక్కువగా ఉన్నాయి. వాటి ద్వారా ప్రజలు తమ కుటుంబం, బాల్యం, వివాహం, పిల్లలు, వివాహం, జనన మరణాల భావన, దైవిక మరియు మానవాతీత విశ్వాసాలు, సహజ సంఘటనలు మొదలైనవాటిని 'కెళికే' వస్తువులుగా మార్చుకున్నారు. శ్రవణ నైపుణ్యాలు, సృజనాత్మకంగా మాట్లాడటం, హాస్యం మరియు ఆలోచింపజేసే జ్ఞానాన్ని పెంపొందించడానికి కెళికలు వారసత్వ పరిజ్ఞానాన్ని సమర్థవంతంగా అనుసంధానిస్తాయి.
- అయినప్పటికీ నేటి ఆధునిక మీడియా దాడిలో విస్మరించబడిన కళలలో 'కెళికే' ఒకటి. ఆధునిక మీడియా సాంకేతికతలో చాలా అభివృద్ధి చెందినప్పుడు భారతీయ జానపద జ్ఞానంలో స్థానికంగా కెళికే వంటి కళారూపాన్ని మనం కొనసాగించాలా? కెళికే కళను కొనసాగించడం వల్ల మనం ఏమి పొందగలం? ఈ కళారూపంలో భారతదేశ అభివృద్ధికి అనుకూలమైన సూత్రాలు ఏమైనా ఉన్నాయా?
- ఇది ఉన్నట్లయితే, ఈ కళను ఇప్పటి వరకు ఎవరూ ఎందుకు కాపాడలేదు? ప్రభుత్వాలు కూడా దీనిపై సరైన దృష్టి పెట్టలేదా? అయితే, ఈ కెళికేలు ఈ కాలపు యువతకు ఎలా పాఠం కాగలవు, మంచి జీవితాన్ని ఎలా చూడగలవు? ఇలా చాలా ప్రశ్నలు అడుగుతూ ఉంటే, కందెలుగు నేలలో భారతీయ జానపద విజ్ఞాన వారసత్వాన్ని, ఆధునిక యుగంలో కోలారు దేశీ చైతన్యంలో సృష్టించబడిన 'కెళికే' వారసత్వాన్ని కాపాడుకోవాల్సిన అవసరం ఎంతో ఉందని అనిపిస్తుంది.

6. పాదసూచికలు:

1. నందికేశ్వర, అభినయ దర్పణ, నాంది శ్లోకం; 1-1.
2. భరతముని విరచిత నాట్యశాస్త్ర, ఆద్య రంగాచార్య, పుట 19-22.
3. చిదానందమూర్తి ఎం., సంశోధన తరంగ, పుట. 26-27.
4. చిదానందమూర్తి ఎం., సంశోధన తరంగ, పుట. 28-29.
5. సాధన పత్రిక-జి. ఎస్.ఎస్.(సం), హీరేమఠ ఎస్.ఎస్.గారి వ్యాసం, పుట. 56.
6. సాధన పత్రిక-జి. ఎస్.ఎస్.(సం), హీరేమఠ ఎస్.ఎస్.గారి వ్యాసం, పుట. 57.

7. సాధన పత్రిక-జి. ఎస్.ఎస్.(సం), హిరేమఠ ఎస్.ఎస్.గారి వ్యాసం, పుట. 58.
8. సాధన పత్రిక-జి. ఎస్.ఎస్.(సం), హిరేమఠ ఎస్.ఎస్.గారి వ్యాసం, పుట. 58.
9. యశోధర చరితే, జన్న, 2-33.
10. బసవపురాణం, పాల్కురికే సోమనాథ, 55-16.
11. కనకదాసుల భక్తి గీతాలు; బేటగేరి కృష్ణశర్మ(సం), పుట. 90.
12. పద్మరాజ పురాణం, పద్మణాంక; 6-43.
13. సుందరం ఆర్.వి.ఎస్., తెలుగు జానపద, పుట 465.
14. కర్ణాటకజానపదసమావేశం-2003 గ్రంథం, వేమగల్ నారాయణస్వామి వ్యాసం; పుట 88.

7. ఉపయుక్తగ్రంథసూచి:

1. ఆద్య రంగాచార్య, 2017, భరతముని విరచిత నాట్యశాస్త్ర, అక్షరప్రకాశాన, హెగ్గోడు, కర్ణాటక.
2. కిషన్ ప్రసాద్ గంగు, 2000, తెలుగు నాటక సాహిత్యవిమర్శ పరిణామం, రమ్యపబ్లికేషన్స్, వరంగల్.
3. చిదానందమూర్తి ఎం., 1970, సంశోధన తరంగ (రెండవ సంపుటి), బెంగళూరు విశ్వవిద్యాలయం, బెంగళూరు.
4. నాగయ్య, జి., 2009, తెలుగు సాహిత్యసమీక్ష (రెండవ సంపుటి) నవ్య పరిశోధక ప్రచురణలు, తిరుపతి.
5. మురిగెప్ప ఎ. & సుందరం, ఆర్.వి.ఎస్., 2011, దక్షిణ భారత జానపదకోశం సంపుటం 1-2, కన్నడ విశ్వవిద్యాలయం, హంపి, కర్ణాటక.
6. రమణ పివి, 2008, నాటక విజ్ఞానసర్వస్వం (8 సంపుటం), పొట్టి శ్రీరాములు తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం, హైదరాబాద్
7. వేమగల్ నారాయణస్వామి, 2006, కేళికే -సాంస్కృతిక అధ్యయనాలు; సివిజి పబ్లికేషన్స్, బెంగళూరు.
8. శివరుద్రప్ప జి.ఎస్. (సం), జనవరి-మార్చి-1983, సాధన పత్రిక, బేంగళూరు విశ్వవిద్యాలయం, బెంగళూరు.
9. సుందరం, ఆర్.వి.ఎస్., 2015 : ఆంధ్రుల జానపదవిజ్ఞానం, పొట్టి శ్రీరాములు తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం, హైదరాబాద్.
10. సుందరం, ఆర్.వి.ఎస్., 2015 : తెలుగు జానపద, జానపదవిశ్వవిద్యాలయం, కర్ణాటక.
11. సుబ్బరామిరెడ్డి గండవరం, 1991, ఆధునిక తెలుగునాటకం, ప్రవీణ్ ప్రచురణలు, సికింద్రాబాద్.
12. సోమనాథుడు పాల్కురికి, 2013, బసవ పురాణము, శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర్ శాస్త్రి వాఙ్మయపీఠం, తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానము, తిరుపతి.

***

గమనిక: ఈ పత్రికలోని వ్యాసాలలో అభిప్రాయాలు రచయితల వ్యక్తిగతమైనవి.
వాటికి సంపాదకులు గానీ, పబ్లిషర్స్ గానీ ఎలాంటి బాధ్యత వహించరు.